

Сузана Михајловић Бабић*

Факултет политичких наука, Универзитет у Београду

Наташа Милошевић**

*Градски центар за социјални рад у Београду
Факултет политичких наука, Универзитет у Београду*

СОЦИЈАЛНО ИСКЉУЧИВАЊЕ ДРЖАВЉАНА ТРЕЋИХ ЗЕМАЉА СА ЕВРОПСКИХ ТРЖИШТА РАДА***

Сажетак

Предмет анализе у овом раду је положај држављана трећих земаља на европским тржиштима рада. Циљ је утврђивање постојања и одлика неједнакости у приступу, радном ангажману и исходима на тржишту рада за држављане трећих земаља у европским државама, као и начина креирања ових неједнакости. Теоријски оквир анализе представља концепт социјалног искључивања и са њиме повезан концепт ограниченог грађанства којим се настоји образложити искључивање присилних миграната из приступа тржишту рада. Методолошки приступ се заснива на анализи садржаја легислативних, политичких и статистичких докумената. Резултати анализе указују на то да национално формулисане политике приступа тржиштима рада за мигранте имају за исход вишу стопу незапослености миграната у односу у домицилно становништво, непризнавање њихових квалификација и са

* suzana.mihajlovic@fpn.bg.ac.rs

** natasam808@gmail.com

*** Овај рад заснован је на излагању на међународној конференцији „Сукоби. Стабилност. Демократија?“ (Сабор политиколога 2019) која је одржана на Факултету политичких наука у Београду 28-29. септембра 2019. године.

тима повезано ангажовање у нискоквалификованим и слабо плаћеним пословима за ову популацију на тржишту рада.

Кључне речи: социјално искључивање, присилне миграције, тржиште рада, програми, исходи.

1. УВОД

С обзиром на разлоге мигрирања становништа, обим миграција и ефекте које производе за државе транзита и државе дестинације, миграције ће дугорочно бити у фокусу политика националних држава и супранационалних актера. Огромни прилив миграната крајем 2014. године изазвао је хуманитарну и политичку кризу на простору Европе. На територији Европске уније тада је било присутно 1,8 милиона избеглица, док је четири-петине свих избеглица било концентрисано у четири државе (Немачка, Уједињено Краљевство, Шведска и Француска).¹ Број тражилаца азила у Европској унији достигао је највећи ниво 2015. и 2016. године када је забележено по око 1,3 милиона захтева, док је према последњим подацима у 2018. години поднето 638 000 захтева за азил.² Управо због масовности миграција „Каслс наше доба назива добом миграција“³.

Велики обим прилива миграната покренуо је питања „притиска“ на европска тржишта рада и системе социјалне сигурности са једне стране и обезбеђивања права на рад и социјалних права за присилне мигранте са друге стране. Наизглед супротстављени интереси ове две стране били су усложњени тренутним изазовима (високи нивои сиромаштва и социјалног искључивања након економске кризе) и рекалибрацијом политика како би на њих било одговорено (мере штедње), као и традицијом националних система социјалне сигурности који су обликовани око концепта

1 OECD, *How are Refugees Faring on the Labour Market in Europe?*, European Union, Luxembourg, 2016.

2 Eurostat, *Asylum statistics*, Internet, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics, 5/10/2019.

3 Лидија Марковић, „Миграције-изазов, проблем или карактеристика нашег доба?“, *Европске свеске*, бр.4/2017, стр. 11-14.

грађанства. Први већи прилив присилних миграната након Другог светског рата у Европи, који је забележен у Нордијским државама седамдесетих година, пружио је основне одговоре о могућим исходима националних система социјалне сигурности за недржављане. Студије су показале да је мигрантска популација имала ограничен приступ раду што је довело до социјалног искључивања и у другим областима, нарочито у области становања.⁴ У складу са тим, крајем двадесетог века Крос (Cross) дефинише појаву социјалног искључивања ове популације као последицу примене концепта „ограниченог држављанства“ (*truncated citizenship*)⁵ у формулисању приступа социјалним правима која обезбеђује држава. Последњих година у истраживању миграција аутори све чешће наглашавају феномен прекарног рада мигрантске популације, повезујући га са концептом ограниченог држављанства.⁶

Са позиције *cost-benefit* анализе за државе благостања, у сфери тржишта рада аутори наглашавају позитивне ефекте миграција по економију и тржиште рада у Европи⁷, као и изостанак негативних утицаја на запошљавање домицилног становништва⁸, док са друге стране одређене студије указују на негативне реперкусије ових миграционих токова на снижавање цене рада нискоквалификоване радне снаге у државама дестинације или пораст незапослености опште популације⁹. Значај реформе политике тржишта рада је утолико био већи

4 Carl-Ulrik Schierup, „Diversity” and Social Exclusion in Third Way Sweden, *The “Swedish Model” in Transition, 1975–2005*, REMESO, Norrköping, 2010.

5 Malcolm Cross, *Migrants and the Generational Transition in European Cities. The Interaction of Economic, Spatial and Social Factors in the Generation of Social Exclusion, with Particular Reference to Young People, Application to the Fourth Framework Programme of the European Union (TSER)*, ERCOMER, Utrecht, 1998.

6 Carl-Ulrik Schierup, Aleksandra Ålund and Branka Likić-Brborić, „Migration, Precarization and the Democratic Deficit in Global Governance”, *International Migration*, John Wiley & Sons Ltd, 53(3), стр. 50–63.

7 Francine Blau, Christopher Mackie, *The Economic and Fiscal Consequences of Immigration*, A Report of the National Academies, Washington DC, 2016.

8 Amelie Constant, *Do Migrants Take the Jobs of Native Workers?*, IZA World of Labor: 10, 2014.

9 Stephen Nickell, Jumana Saleheen, *The Impact of Immigration on Occupational Wages: Evidence from Britain*, Bank of England, London, 2015; Christian Dustmann, Tommaso Frattini, Ian Preston, „The Effect of Immigration along the Distribution of Wages”, *Review of Economic Studies*, Oxford University Press, Oxford, 80(1), pp. 145-173; Anthony Edo, Farid Toubal, „Selective Immigration Policies and Wages Inequality”, *Review of International Economics*, Wiley Blackwell, 23(1), pp. 160-187.

јер је моделовање политике требало да буде усмерено ка циљу постизања позитивног исхода приликом обезбеђивања приступа тржиштима рада присилним мигрантима. Оквир за рекалибрацију политика на наднационалном нивоу обезбедила је Европска унија политичким и легислативним документима и развојем финансијских инструмената за подстицај укључивања миграната на тржиште рада. Међутим, националне државе су и даље остале суверени субјекти у одлучивању о начину и обиму имплементације обавезујућих правних аката, као и уважавању правнонеобавезујућих препорука са нивоа ЕУ.

У складу са наведеним политичким, економским и социјалним контекстом, у овом раду ауторке су поставиле истраживачко питање: Какви су исходи за присилне мигранте на европским тржиштима рада и да ли се они могу довести у везу са политиком и програмима националних држава којима се обликује приступ тржиштима рада за недржављане? У раду је примењен институционални приступ и метод анализе садржаја релевантних легислативних, политичких и статистичких докумената. Циљеви рада су: опис и анализа основних индикатора тржишта рада за држављане трећих земаља у ЕУ; опис и анализа национално специфичних легислатива и програма у правцу укључивања ове популације на тржиште рада у одабраним државама Европске уније.

2. ИНДИКАТОРИ ТРЖИШТА РАДА ЗА ДРЖАВЉАНЕ ТРЕЋИХ ЗЕМАЉА У ЕВРОПИ

У условима финансијских ограничења након светске економске кризе 2008. године, затим социјалних, политичких и безбедносних импликација мигрантске кризе 2015, управљање процесом интерних, посебно међународних миграција постало је важан сегмент политичког деловања ЕУ, нарочито након процене да од 4,7 милиона имиграната у 2015. години, 2,4 милиона чине грађани који нису држављани чланица ЕУ.¹⁰ Настојећи да феномену миграција приступи стратешки и покуша да успостави оквир за управљање овим процесом, Европска унија је кроз *Европску агенду за интеграцију држављања трећих земаља* још у току 2011. године фокус

10 Eurostat, *Migrant integration 2017 edition*, Eurostat, Luxembourg, 2017.

активности усмерила на јачање механизма интеграције миграната кроз њихово укључивање на тржиште рада. У току 2015. године Европска комисија је усвојила *Европски миграцијски програм*, затим 2016. године *Акцијски план за интеграцију држављана трећих земаља*.

Квантитативни индикатори тржишта рада међутим указују на депривираност држављана трећих држава у домену рада у Европи. Према подацима Еуростата за период од 2008. до 2015. године, стопа незапослености, као важан индикатор позиције недржављана на тржишту рада, порасла је за 10% у односу на стопу незапослености држављана земаља чланица ЕУ.¹¹ Подаци ОЕЦД-а за 2014. годину такође потврђују да је стопа незапослености недржављана у односу на држављане значајније порасла у периоду од 2007. до 2014. године, као и да је стопа незапослености недржављана у односу на домицилно становништво нижа једино у Мађарској и Словачкој (Табела 1).

11 Исто, стр. 19.

Табела 1. Кретање стопе незапослености у ЕУ за недржављане за период 2007-2014.

Државе чланице ЕУ	Држављани	Држављани	Недржављани	Недржављани
	2007	2014	2007	2014
Аустрија	3,5	4,7	9,0	10,1
Белгија	6,4	6,9	16,4	17,6
Чешка	5,3	6,2	9,1	7,0
Данска	3,4	6,0	8,2	12,3
Финска	6,7	8,3	14,5	16,8
Француска	6,7	8,3	14,5	16,8
Немачка	7,8	4,5	14,6	7,9
Грчка	8,4	25,8	8,7	34,5
Мађарска	7,5	7,8	4,3	6,0
Ирска	4,3	11,0	5,9	13,5
Италија	6,0	12,3	7,9	16,4
Луксембург	3,6	4,4	4,6	7,2
Холандија	3,1	6,1	7,6	12,0
Норвешка	2,3	2,9	5,1	7,9
Пољска	9,7	9,1	9,4	12,1
Словачка Реп.	11,2	13,3	6,8	7,4
Словенија	4,9	9,6	5,7	13,0
Шпанија	7,9	22,8	10,3	33,3
Шведска	5,3	6,2	12,1	16,4
Уједињено Краљевство	5,0	6,1	7,6	7,1
ЕУ 28	6,8	9,8	9,9	14,9

Извор: OECD, *OECD Factbook 2015-2016: Economic, Environmental and Social Statistics*, OECD Publishing, Paris, 2016, p. 27. Модификовано.

Као важан индикатор депривираниости држављана трећих земаља на тржишту рада јесте пораст дуготрајне незапослености (активно тражење запослења дуже од 12 месеци), од 36,6% у 2009. години на 48,9% 2015. године.¹² Такође, према подацима ОЕЦД-а, стопа запослености недржављана чланица ЕУ за период од 2007. до 2014. године опала је са 68,6% на 66,1%, док је за грађане ЕУ стопа запослености од 71,2%, остала стабилна у оба временска пресека.¹³ Детаљнијом анализом података стиче се увид у приметно опадање укупне стопе запослености како нижеобразованих недржављана са 57% 2007. на 53,8% 2014. године, тако и високообразованих са 86,2% на 75,1%¹⁴ за исти временски период. Оцена положаја држављана трећих држава, у домену рада и услова рада, обухвата и проценат ангажованих на повременим и привременим пословима. Овакав вид радног ангажовања је често извор егзистенцијалне несигурности и ограничења у остваривању права из радног односа. Запослење на одређено време недржављана ЕУ у старосном добу од 20-64 година 2015. године је износило 21,4% наспрам 12,9% држављана исте старосне доби¹⁵. Ангажовање на хонорарним пословима такође је учесталије у популацији недржављана у односу на држављане чланице ЕУ.

Табела 2. Хонорарно запослење недржављања према годинама старости, 2015. година

Старосна доб	Држављани	Недржављани
20 - 64	23,2%	28,3%
25 - 54	22,5%	27,6%
55 - 64	27,2%	30,64%

Извор: Eurostat, *Migrant integration 2017 edition*, Eurostat, Luxembourg, 2017., p. 28.

Темељ успешне интеграције држављана трећих држава условљен је њиховим активним укључивањем на тржиште рада. Међутим, индикатори позиције имиграната на тржишту

12 Eurostat, *Migrant integration 2017 edition*, нав. дело, p. 21.

13 OECD, *OECD Factbook 2015-2016: Economic, Environmental and Social Statistics*, OECD Publishing, Paris, 2016, pp. 25.

14 Исто.

15 Eurostat, *Migrant integration 2017 edition*, нав. дело, p. 26.

рада држава чланица ЕУ, указују на висок ниво њихове депривираниости, што за последицу има значајан степен ризика од сиромаштва и социјалног искључивања. Према Еуростату стопа ризика *AROPE* (*At risk of poverty or social exclusion*) за популацију недржављана износила је 48,4%, при чему су значајније погођена деца са мигрантским пореклом (37,4%) у односу на децу домицилног становништва (18,9%).¹⁶ Такође, неповољан положај миграната у земљама чланицама ЕУ огледа се и кроз вишу стопу ризика од сиромаштва за запослене недржављане (18,2%) у поређењу са ризиком од 8,4% за радно ангажоване држављане¹⁷. Такође, индикатори интеграције миграната за период од 2006. до 2017. године бележе негативне промене у односу на дужину проналаска запослења, становање у неадекватним условима и ризик од релативног сиромаштва.

Табела 3. Индикатори интеграције имиграната у ЕУ, 2017. година (у %)

ЕУ	Исход за стране држављане	Страно/ домицилно становништво	2006-2007. промене за недржављане
Запосленост	64.3	-3.5	1.4
Незапосленост	11.4	4.3	0,4
Дуготрајна незапосленост	48.4	0.1	7.1
Учешће на тржишту рада	72.9	-0.4	1.9
Радно ангажовање на нископлаћеним пословима	20.1	12.3	0.0
Преквалификовани радници	34.0	13.0	1.0
Самозапошљавање	12.6	0.7	0.8
Релативно сиромаштво	30.0	13.0	5.0

Извор: OECD, *Indicator of immigrant integration*, Internet, <https://www1.compareyourcountry.org/indicators-of-immigrant-integration/en/0/all/default/all/EU>, 26/10/2019. Модификовано.

16 Eurostat, *Migrant integration 2017 edition*, нав. дело, р. 49-50.

17 Исто, стр. 51.

Индикатори интеграције имиграната који се односе на тржиште рада за 2017. годину, указују да је ова групација грађана и даље депривирана на тржишту радне снаге у односу на домицилно становништво. Недржављани ЕУ су дуже времена незапослени, у већем проценту ангажовани на ниско плаћеним пословима и да су у знатно вишем проценту изложени релативном сиромаштву. Поред квантитативних индикатора, као препрека бољем позиционирању миграната на тржишту рада препознате су културолошке и административне препреке: језичке баријере, проблем са нострификацијом диплома, дуготрајност процеса добијања радне дозволе, не ретко и дискриминација у односу на етничку или расну припадност.

3. ПРИСТУП ДРЖАВЉАНА ТРЕЋИХ ЗЕМАЉА ТРЖИШТИМА РАДА У НЕМАЧКОЈ, ШВЕДСКОЈ И УЈЕДИЊЕНОМ КРАЉЕВСТВУ

У оквиру ове целине разматрамо три државе у Европској унији које су последњих година примиле највећи удео присилних миграната и које припадају различитим режимима држава благостања у Европи – Немачка, Шведска и Уједињено Краљевство. У оквиру миграционе политике одабраних држава разматрамо легислативни оквир приступу тржишту рада за присилне мигранате, као и програме и мере економске и социјалне интеграције у пракси.

Федерално државно уређење у Немачкој има за последицу велики варијетет политике азила међу субнационалним нивоима власти, као и програме и мере интеграције присилних миграната на тржиште рада, те је ова држава тек 2016. године увела први *Закон о интеграцији*. Овај закон у оквиру „мера интеграције избеглица“ прописује укључивање избеглица на тржиште рада у ниско плаћеним пословима у току трајања одлучивања о статусу азиланта, са условљавањем да ако одбију понуђени посао да им се умање бенефиције по основу избегличког статуса.

Приступ политици азила је заснован на „кључу за распршивање миграната“ (*dispersal key*), који се заснива на томе да се присилним мигрантима одређује територија на којој смеју да бораве у току и након доношења одлуке о признавању права на азил. Поменути приступ уоквирен је најпре *Законом о интеграцији* којим се додељује право федералним државама да одреде место пребивалишта избеглицама са статусом азиланата како би прилив миграната био равномерније распоређен, као и да прихвате или одбију законску могућност да врше „проверу приоритета на тржишту рада“ како странци не би угрожавали тржиште рада за домицилно становништво.¹⁸ Исти приступ се примењује и код приступа професионалним обукама, док се у међупериоду број региона који врше проверу приоритета смањило, те је сада она заступљена у 23 од 156 региона¹⁹. Поред свега наведеног, постоји обавеза азиланата да након добијања статуса имају пребивалиште у федералној држави у којој су стекли тај статус приликом расподеле бар три године, уз одређене изузетке.²⁰ Поред ограничавања приступу тржишта рада само на она локална тржишта где је мигранту одобрено боравиште, тражиоцима азила ограничене су и форме запослења. Тако тражиоцима азила није дозвољено samozapošljavanje, као и што може, према *Закону о азилу*, бити обавезно да остану до шест месеци у прихватном центру након подношења захтева за азил, уз могућност одузимања накнаде према *Закону о тражиоцима азила* уколико путем запослења остваре више од 50% вредности дневница у овој држави.²¹ Обавеза боравка у прихватним центрима, која може трајати и до две године, а коју су користиле од 2017. године Баварска и Саксонија²², може пролонгирати период укључивања тражилаца на тржиште рада у Немачкој (Табела 1), који је оцењен као врло ефикасан с обзиром на то да *Директива о условима пријема 2013/33/EU* прописује да максимални период не буде дужи од 9 месеци.

18 Integrationsgesetz, *Bundesgesetzblatt Teil I*, vol. 39, pp. 1939-1949, 2016.

19 Asylum Information Database (AIDA), *Country Report: Germany*, Internet, https://www.asylumineurope.org/sites/default/files/report-download/aida_de_2018update.pdf, 12/10/2019.

20 Eva Degler, Thomas Liebig, Anne-Sophie Senner, *Integrating Refugees into the Labour Market - Where Does Germany Stand?*, ifo DICE Report 15 (3), pp. 6-10, ifo Institute, Munich, 2017.

21 European Parliamentary Research Service (EPRS), *Work and social welfare for asylum-seekers and refugees*, European Union, European Parliament, 2015.

22 Asylum Information Database (AIDA), *Country Report: Germany*, нав. дело.

Истраживање спроведено са избеглицама у Немачкој показало је да избегличкој популацији нису довољно јасне смернице за укључивање у тржиште рада, као и да постоји одбијање од стране послодаваца да их запосле јер послодавци немају информације о таквој могућности, а често их и одбијају услед непознавања немачког језика.²³ Повезаност познавања језика и шанси на тржишту рада показују и подаци да избеглице са средњим знањем немачког језика имају веће стопе запослености (65%) у односу на оне са основним знањем (25%) са једне стране, док проблем представља недовољан број места на Интеграционим курсевима у односу на број приспелих тражилаца азила, те је тако у 2016. години око 240 000 особа остало искључено од укупно 560 000 који су стекли услове за укључивање у овај програм.²⁴ Упркос томе што је скоро петина избеглица која је приспела у Немачку била високообразована, изостале су мере интеграције и понуда послова која би била прилагођене тражиоцима азила са вишим степеном образовања, као и што је установљено да су их послодавци у досадашњем периоду запошљавали на позицијама које подразумевају низак степен квалификација.²⁵

23 European Foundation for Democracy, *Refugees in Europe. Review of integration practices and policies*, European Foundation for Democracy, Brussels, 2018.

24 OECD, *Finding their Way. Labour Market Integration of Refugees in Germany*, OECD Publishing, Paris, 2017; OECD, *Making Integration Work: Refugees and Others in Need of Protection*, OECD Publishing, Paris, 2016.

25 Eva Degler, Thomas Liebig, Anne-Sophie Senner, *Integrating Refugees into the Labour Market - Where Does Germany Stand?*, нав. дело.

Табела 4. Легислативни оквир приступа тржишту рада за тражиоце азила у Немачкој, Шведској и Уједињеном Краљевству

	Немачка	Шведска	Уједињено Краљевство
Да ли закон омогућава тражиоцима азила приступ тржишту рада?	Да, за 3 месеца	Да, за један дан	Да, за једну годину
Да ли закон омогућава приступ запослењу само након испитивања тржишта рада?	У већини не.	Не.	Да.
Да ли закон дозвољава тражиоцима азила да раде само у одређеним секторима?	Да, без могућности самозапошљавања	Да, само у сектору са ниским квалификацијама	Да, само у секторима са дефицитом радне снаге
Да ли закон ограничава запослење тражилаца азила на максимално радно време?	Не.	Не.	Не.
Постоје ли ограничења приступа запошљавању у пракси?	Да.	Да.	Да.

Извор: Asylum Information Database (AIDA), *Country reports 2018*, Internet, <https://www.asylumineurope.org/reports>, 12/10/2019. Модификовано.

У Шведској, као и у Немачкој, је од 2016. године прописана законска обавеза да општине сразмерно прихвате одређени део тражилаца азила који приспупају у ту државу, као и што су развијени програми стажирања/рада уз образовање и тренинг (*Step-in Job programme*) који се реализују преко Службе за запошљавање, за послове за којима постоји потреба на тржишту рада.²⁶ Шведски систем дисперзије присилних миграната заснован је на два стуба: процени тражиоца

²⁶ European Foundation for Democracy, *Refugees in Europe. Review of integration practices and policies*, нав. дело.

азила у комбинацији са проценом који тип миграната би био најпогоднији за локална тржишта рада. У вези са тим, Шведска агенција за миграције сместа мигранте са ниским финансијским ресурсима у различите регионе, док они који поседују довољно финансијских ресурса за живот у Шведској могу одабрати место боравишта и често бирају урбане средине због веће могућности запошљавања.²⁷

Тражиоци азила у Шведској радно су ангажовани на пословима за које су потребни нижи нивои квалификација, услед језичких баријера и незапослености младог домицилног становништва, док је од 2017. године омогућено да они висококвалификовани за којима постоји потреба на тржишту рада добију статус економског мигранта, уколико им је захтев за азил одбијен, а послодавац понуди бар једногодишњи уговор.²⁸ Рад у сектору са ниским квалификацијама охрабрен је и спровођењем програма субвенционисања запошљавања, пошто се послови нуде у угоститељству, хотиелејерству, малопродаји и друго. Упркос томе што су послодавцима покривени трошкови до 80% плате запосленог, они често након истека две године замене субвенционисаног радника другим таквим радником без омогућавања услова за напредовање.²⁹

У Уједињеном Краљевству тек након истека од годину дана од поношења захтева за азил присилни мигранти могу добити дозволу да приступе тржишту рада (Табела 1), што значи да се у овој држави не примењује горенаведена Директива о условима пријема из 2013. године. Поред пролонгираног периода времена за приступ тржишту рада, постоје јасна ограничења у погледу сектора запослења. Они који добију дозволу за рад могу се запослити само у оквиру врло прецизно дефинисаних занимања која су дефицитарна на тржишту рада, док са друге стране не постоје посебни програми

27 Giulia Galera, et al., *Integration of Migrants, Refugees and Asylum Seekers in Remote Areas with Declining Populations*, *OECD Local Economic and Employment Development (LEED) Working Papers*, 2018/03, OECD Publishing, Paris, 2018.

28 Asylum Information Database (AIDA), *Country Report: Sweden*, Internet, <https://www.asylumineurope.org/reports/country/sweden>, 12/10/2019.

29 Migration Policy Centre, *From Refugees to Workers. Mapping Labour-Market Integration Support Measures for Asylum Seekers and Refugees in EU Member States. Volume 1: Comparative Analysis and Policy Findings*, Gutersloh, Germany, Bertelsmann Stiftung, 2016.

преквалификација за ову популацију.³⁰ Слично као у Немачкој, у Уједињеном Краљевству постоји различита пракса интеграције на тржиште рада у зависности од исподнационалних нивоа власти. Практика интеграције у Уједињеном Краљевству је изузетно шаренолика, почевши од тога да у Енглеској уопште не постоји стратегија интеграције избеглица и тражилаца азила нити одлука централне владе у овом правцу, док су на територији Шкотске и Велса владе од почетка мигрантске кризе донеле стратегије које се спецификовано односе на интеграцију на тржиште рада.³¹ Чак и након стицања статуса избеглице, ови мигранти имају ограничен приступ тржишту рада пошто је њихов статус ограничен на петогодишњи период са могућношћу обнављања статуса, што представља препреку за послодавце да запошљавају избегличку популацију у перспективи дугорочног радног односа.³² Са друге стране, ова популација тиме остаје ускраћена и за мобилност на тржишту рада у смислу напредовања.

ЗАКЉУЧАК

Право на рад и адекватне услове рада, једно је од елементарних људских права, гарантовано низом међународно признатих докумената. Када је то право ограничено или недоступно, као последица се јавља ризик од сиромаштва и социјалног искључивања. Анализирани индикатори европског тржишта рада за држављане трећих земаља указују на дубоку депривираност ове групе грађана у вези са правом на рад. Ограничења су постала додатно изражена наступањем мигрантске кризе 2015. године и појавом таласа нелегалних миграција и трговине људима, што је за последицу имало секуритизацију миграционих политика. Оцена је да је недовољно ефикасно управљање миграцијама на подручју Европе последица одсуства заједничке политике на нивоу

30 Asylum Information Database (AIDA), *Country Report: United Kingdom*, Internet, 2018 <https://www.asylumineurope.org/reports/country/united-kingdom>, 13/10/2019.

31 Migration Policy Centre, *From Refugees to Workers. Mapping Labour-Market Integration Support Measures for Asylum Seekers and Refugees in EU Member States. Volume II: Literature Review and Country Case Studies*, Gutersloh, Germany, Bertelsmann Stiftung, 2016.

32 Migration Policy Centre, *From Refugees to Workers. Mapping Labour-Market Integration Support Measures for Asylum Seekers and Refugees in EU Member States. Volume I: Comparative Analysis and Policy Findings*, нав. дело.

ЕУ, затим свођења миграција на мекану област политике и коначно третирање имиграната као објекта интеграције пред којим држава дестинације поставља стриктне захтеве.³³ Мада се у документима ЕУ интеграција миграната препознаје као двосмеран процес, чини се да су програми за имигранте недовољно подржавајући и да су водили социјалном искључивању са тржишта рада у највећем броју европских држава. Последњих неколико година препознато је да управљање миграцијама захтева тросмеран процес између државе порекла, дестинације и имигранта као субјекта процеса интеграције.

Претходни налази да су политике миграције конвергирале у Европи упркос „различитим историјским традицијама имиграције и интеграције“³⁴ потврђени су и након последње мигрантске кризе. Конвергирање неповољних исхода на тржишту рада за присилне мигранте узроковано је конвергирајућом праксом ограничавања приступа тржишту рада у европским државама. Засновано на анализи политике приступа тржишту рада у Немачкој, Шведској и Уједњеном Краљевству, можемо закључити да постоје две праксе искључивања недржављана са локалних тржишта рада. Прво, у оквиру држава су забележени „кључеви за распршивање миграната“ као територијална димензија ограничавања приступа локалним тржиштима рада, што може бити посебно проблематично за краткорочне и дугорочне исходе на тржишту рада јер они понајвише зависе од могућности локалних тржишта рада.³⁵ Друго, забележена је пракса ограничавања приступа тржиштима рада за држављане трећих земаља према секторима или типовима запослења, па им је тако ограничен приступ пословима који подразумевају висок степен квалификација, као и приступа samozапосљавању.

33 Саша Божић, Симона Кути, „Европска политика интеграција: од стандардизирања мера за земље ЕУ према интеграцијском сервису утемељеном на друштвенознантственим појавама“, *Ревија за социологију*, бр.48/2018, стр. 49-75.

34 Simon Green, „Divergent Traditions, Converging Responses: Immigration and Integration Policy in the UK and Germany“, *German Politics*, Volume 16, Issue 1, pp. 95-115.

35 Aslund Olof, Rooth Dan-Olof (2007), „Do When and Where Matter? Initial Labor Market Conditions and Immigrant Earnings“, *Economic Journal*, Vol. 117, No. 3, pp. 422-448.

ЛИТЕРАТУРА

Божић Саша, Кути Симона, „Европска политика интеграција: од стандардизирања мера за земље ЕУ према интеграцијском сервису утемељеном на друштвенознантственим појавама“, *Ревизија за социологију*, бр.48/2018, стр. 49-75.

Марковић Лидија, „Миграције-изазов, проблем или карактеристика нашег доба?“, *Европске свеске*, бр.4/2017, стр. 11-14.

Asylum Information Database (AIDA), Country Report: Germany, Internet, https://www.asylumineurope.org/sites/default/files/report-download/aida_de_2018update.pdf, 12/10/2019.

Asylum Information Database (AIDA), Country Report: Sweden, 2018, <https://www.asylumineurope.org/reports/country/sweden>, 12/10/2019.

Asylum Information Database (AIDA), Country Report: United Kingdom, Internet, 2018 <https://www.asylumineurope.org/reports/country/united-kingdom>, 13/10/2019.

Asylum Information Database (AIDA), Country reports 2018, Internet, <https://www.asylumineurope.org/reports>, 12/10/2019.

Eurostat, *Asylum statistics*, Internet, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics, 5/10/2019.

Blau Francine, Mackie Christopher, *The Economic and Fiscal Consequences of Immigration*, A Report of the National Academies, Washington DC, 2016.

Constant Amelie, *Do Migrants Take the Jobs of Native Workers?*, IZA World of Labor: 10, 2014.

Cross Malcolm, *Migrants and the Generational Transition in European Cities. The Interaction of Economic, Spatial and Social Factors in the Generation of Social Exclusion, with Particular Reference to Young People, Application to the Fourth Framework Programme of the European Union (TSER)*, ERCOMER, Utrecht, 1998.

Degler Eva, Liebig Thomas, Senner Anne-Sophie, *Integrating Refugees into the Labour Market - Where Does Germany Stand?*, ifo DICE Report 15 (3), pp. 6-10, ifo Institute, Munich, 2017.

Dustmann Christian, Tommaso Frattini, Preston Ian, „The Effect of Immigration along the Distribution of Wages”, *Review of Economic Studies*, Oxford University Press, Oxford, 80(1), pp. 145-173.

Galera Giulia, et al., *Integration of Migrants, Refugees and Asylum Seekers in Remote Areas with Declining Populations*”, *OECD Local Economic and Employment Development (LEED) Working Papers*, 2018/03, OECD Publishing, Paris, 2018.

Green Simon, *Divergent Traditions, Converging Responses: Immigration and Integration Policy in the UK and Germany*, *German Politics*, Volume 16, Issue 1, pp. 95-115.

Integrationsgesetz, *Bundesgesetzblatt Teil I*, vol. 39, pp. 1939-1949, 2016.

Edo Anthony, Toubal Farid, „Selective Immigration Policies and Wages Inequality”, *Review of International Economics*, Wiley Blackwell, 23(1), pp. 160-187.

European Foundation for Democracy, *Refugees in Europe. Review of integration practices and policies*, European Foundation for Democracy, Brussels, 2018.

European Parliamentary Research Service (EPRS), *Work and social welfare for asylum-seekers and refugees*, European Union, European Parliament, 2015.

Eurostat, *Migrant integration 2017 edition*, Eurostat, Luxembourg, 2017.

Migration Policy Centre, *From Refugees to Workers. Mapping Labour-Market Integration Support Measures for Asylum Seekers and Refugees in EU Member States. Volume I: Comparative Analysis and Policy Findings*, Gutersloh, Germany, Bertelsmann Stiftung, 2016.

Migration Policy Centre, *From Refugees to Workers. Mapping Labour-Market Integration Support Measures for Asylum Seekers and Refugees in EU Member States. Volume II: Literature Review and Country Case Studies*, Gutersloh, Germany, Bertelsmann Stiftung, 2016.

Nickell Stephen, Saleheen Jumana, *The Impact of Immigration on Occupational Wages: Evidence from Britain*, Bank of England, London, 2015.

OECD, *How are Refugees Faring on the Labour Market in Europe?*, European Union, Luxembourg, 2016.

OECD, *OECD Factbook 2015-2016: Economic, Environmental and Social Statistics*, OECD Publishing, Paris, 2016.

OECD, *Finding their Way. Labour Market Integration of Refugees in Germany*, OECD Publishing, Paris, 2017.

OECD, *Indicator of immigrant integration*, Internet, <https://www1.compareyourcountry.org/indicators-of-immigrant-integration/en/0/all/default/all/EU>, 26/10/2019.

OECD, *Making Integration Work: Refugees and Others in Need of Protection*, OECD Publishing, Paris, 2016.

Olof Aslund, Dan-Olof Rooth (2007), „Do When and Where Matter? Initial Labor Market Conditions and Immigrant Earnings”, *Economic Journal*, Vol. 117, No. 3, pp. 422-448.

Schierup Carl-Ulrik, „Diversity” and Social Exclusion in Third Way Sweden, *The ”Swedish Model” in Transition, 1975–2005*, REMESO, Norrköping, 2010.

Schierup Carl-Ulrik, Ålund Aleksandra, Likić-Brborić Branka, „Migration, Precarization and the Democratic Deficit in Global Governance“, *International Migration*, John Wiley & Sons Ltd, 53(3), pp. 50–63.

**Suzana Mihajlovic Babic
Natasa Milosevic**

SOCIAL EXCLUSION OF THIRD-COUNTRY NATIONALS FROM EUROPEAN LABOR MARKETS

Resume

The large influx of migrants since the 2015 migrant crisis in Europe forced national states and European Union to adapt to new demographic circumstances. Soon, these changes fueled the challenges of adapting economic and social policies to achieve positive outcomes for both parties - host countries and forced migrants. Considering that provision of social rights within national states is based on the principle of citizenship and that in the field of social policy states have retained a high level of autonomy, in spite of obligation to coordinate in other areas within EU, this paper analyzes the consequences of such relations on claiming the right to work of for migrant population.

The analysis of indicators of migrants integration into the European labor market (activity rates, employment and unemployment rates) confirms the failure of the integration process of migrants (ovo bih izbrisao, suvišno je) in the aftermath of the refugee crisis. The basic conclusion is that the overall quality of life of this population group is lower than the quality of life of EU citizens, based on indicators of poverty and social exclusion.

In the area of labor market, unfavorable outcomes for migrants can be linked to the policies and programs of nation-states that shape access to labor markets for non-nationals. We can conclude that there are two practices of excluding non-nationals from local labor markets in Europe. First, within the states, „dispersal keys“ have been viewed as an obstacle to local labor market access. Secondly, the practice of restricting access to labor markets for third-country nationals by sector or type of employment has been recorded, thereby restricting access to jobs that involve high levels of qualifications as well as access to self-employment.

Keywords: social exclusion, forced migration, labor market, programs, outcomes.

* Овај рад је примљен 05. новембра 2019. године, а прихваћен на састанку Редакције 26. новембра 2019. године.